

Pensum
Examenbundel
Latijn
2015/2016
Vergilius

Pensum
Examenbundel
Latijn
2015/2016
Vergilius
met een commentaar door
J. M. Zwaan

Schrijver: J. M. Zwaan
Coverontwerp: J. M. Zwaan
ISBN: 9789402137750
© J. M. Zwaan

VOORWOORD

Elk jaar wanneer het eindexamen Griekse en Latijnse talen en culturen onder mijn hoede valt, verschijnen er commentaren van mijn hand op de teksten van het pensum uit het werk van de betreffende examenauteur. Zo ook nu weer op de te lezen teksten uit werk van Vergilius en Herodotus.

De bedoeling van de commentaar is extra hulp verschaffen bij de niet zeer makkelijk in het Nederlands om te zetten schrijfsels der Griekse en Latijnse taalkunstenaars waar onze gymnasiasten hun gebit op dienen uit te proberen, dikwijls leidend tot desastreuze gevolgen, vandaar.

De vorm van de commentaar gaat als basis terug op een oud Indische traditie waarbij leraren moeilijk te doorgronden teksten woord voor woord aan hun leerlingen van uitleg plachten te voorzien. Hierbij kwamen woordbetekenis, syntaxis, grammaticale woordaflleiding voor formologie, metrum, mythologie, maar ook wetenschap in de meest brede zin van het woord aan de orde. Vandaar dat de commentaar, hier gepresenteerd, slechts als basis de vorm van zo'n Indisch commentaar in zich draagt en nooit die ambitie noch dat intellectuele gewicht heeft. Daarvoor is hier noch gelegenheid noch publiek.

Hierbij enige uitleg om de commentaar te gebruiken. Van belang is te weten dat het niet gaat om een lopende vertaling, deze is immers in de lessen gegeven tijdens de bespreking, maar om een uitleg per regel, zoals door de oorspronkelijke auteur weergegeven. Het is dus noodzakelijk de college-aantekeningen bij de hand te hebben voor een groter begrip.

De commentaar valt globaal uiteen in een vijftal onderdelen:

1. de originele tekst. Deze staat in een dik groen lettertype als eerste vermeld boven elk commentaar en binnen de commentaar op zelfde wijze.
2. scansie. Onder elk vers is het metrum vermeld volgens de methode:
een — voor een lange vocaal en een u voor een korte vocaal.
3. een betekenis van het behandelde woord binnen de zin. Deze is in een dik zwart lettertype weergegeven.
4. een syntactische aanwijzing van het behandelde woord binnen de zin. Deze is in een dik rood lettertype tussen haken weergegeven.

5. een verwijzing naar een woordenboek van het behandelde woord. Deze is in een kleiner ander lettertype weergegeven en behandelt in het geval van helden, goden of geografische begrippen soms ook mythologische, aethiologische of geografische beschrijvingen.

Voor de tekst is gebruik gemaakt van:

- Jans, E. en Hupperts, Ch., *Van Troje naar Italië. De reisavonturen van Aeneas in de Aeneis van Vergilius*, Eisma, Leeuwarden, 2015.
- Mynors, R. A. B., *Vergili Maronis Opera*, Oxford Classical Texts, Clarendon Press, Oxford, 1969.

De verwijzingen naar het woordenboek komen uit:

- Muller, Dr. Fred. / Renkema, Dr. E. H., *Beknopt Latijns-Nederlands Woordenboek*, achste druk bewerkt door Dr. K. van der Heyde, Wolters, Groningen, 1958.
- *Oxford Latin Dictionary*. Edited by P. G. W. Glare, Combined First Edition, Oxford Clarendon Press, Oxford 1982, reprint 2006.
- Wageningen, Dr. J. van, *Latijnsch Woordenboek*, derde druk bewerkt door Dr. F. Muller, Wolters, Groningen, 1921.
- *Woordenboek Latijn/Nederlands*. Hoofdredacteur prof.dr Harm Pinkster, tweede herziene druk, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2003.

Voor grammaticale en syntactische verwijzingen is gebruik gemaakt van:

- Diercks, Dr. G. F. en Loenen, Drs. N. H. C. van, *Kleine Latijnse grammatica*, negende druk, tweede oplage, Pauli Brandii, Bibliotheca Graeco-Latina, Vol. XV, Unieboek, Houten, 2002.
- Fisser, C., *Studeo, een moderne Latijnse grammatica*, tweede gecorrigeerde druk, Primavera Pers, Leiden, 2007.
- Hus, Drs. W. J. B., *Grammatica Latijn*, derde druk, Prisma, Utrecht, 2005.
- Speyer, J. S., *Latijnsche Spraakkunst*, Wolters, Groningen, 1900.

Voor scansie zie mijn syllabus in de Appendix:

- Zwaan, J. M., *Over Latijnse scansie*, Almere, 2013.

Hoofdstukken en bladzijnummers hierbij verwijzen naar de bundel:

- Jans, E. en Hupperts, Ch., *Van Troje naar Italië. De reisavonturen van Aeneas in de Aeneis van Vergilius*, Eisma, Leeuwarden, 2015.

Mijn hoop is dat de commentaar bijdraagt tot een toename van het algemeen nut bij de gebruiker, in engere zin natuurlijk tot een voor de aandachtige lezer bevredigend resultaat van zijn ambitie(s) op korte en levenstermijn.

La Martela, Juli 2015

J. M. Zwaan

INHOUD

	Pg.
Voorwoord	5
Inhoud	8
Lijst van afkortingen	10
Commentaar	18
2.1. a Inleiding	
(I, 1-11) p.22	18
2.1.b. De redenen van Juno's woede	
(I, 12-33) p.26	22
2.2. a. Juno voelt zich de mindere van Pallas	
(I, 34-49) p.28	30
2.2. b. Juno bezoekt Aeolus	
(I, 50-64) p.30	35
2.2. c. Juno doet een beroep op Aeolus	
(I, 65-80) p.32	40
2.2. d. Noodweer overvalt de vloot van Aeneas	
(I, 81-101)p.34	46
2.3. a. De Trojanen maken vuur, Aeneas gaat op onderzoek	
(I, 170-183) p.36	54
2.3. b. Aeneas maakt zeven herten buit	
(I, 184-197) p.38	58
2.3. c. Aeneas spreekt zijn makkers moed in	
(I, 198-209) p.40	63
3.4. a. De Grieken vallen Troje binnen	
(II, 250-267) p.57	67
3.4. b. De schim van Hector verschijnt aan Aeneas	
(II, 268-279) p.59	74
3.4. c. Hector spoort Aeneas aan te vertrekken	
(II, 279-297) p.60	78
3.6. b. Aeneas vlucht met zijn familie	
(II, 721-734) p.66	85
3.6. c. Creüsa is opeens verdwenen	
(II, 735-751) p.68	90
3.6. d. Aeneas gaat terug de stad in	
(II 152-770) p.70	96
3.6. e. De schim van Creüsa spoort Aeneas aan te vertrekken	
(II, 771-789) p.72	102
3.6. f. De schim van Creüsa verdwijnt	
(II, 790-804) p.74	109
5.1. a. Aeneas verlaat Troje	
(III, 1-12) p.81	114

5.1. b. Aeneas ziet een wonderlijk teken (III 13-30) p.82	118
5.1. c. Een dode spreekt (III, 31-46) p. 84	124
5.1. d. Het verhaal van Polydorus (III, 47-57) p.86	129
5.1. e. Polydorus krijgt een passende begrafenis (III, 57-68) p.87	133
5.2. a. Een gastvrij ontvangst op Delos (III, 69-83) p. 88	137
5.2. b. Aeneas krijgt antwoord van Apollo (III, 84-101) p.90	142
5.2. c. De uitleg van Anchises (III, 102-120)p.92	149
5.4. a. Aeneas waagt de overtocht naar Italië (III, 506-520) p.98	157
5.4. b. De Trojanen bereiken Italië (III, 521-536) p.100	162
5.4. c. Een voorteken (III, 537-547) p.101	167
5.4. d. Ze naderen Sicilië (III, 548-557) p.102	171
5.4. e. De Charybdis (III, 558-569) p.104	174
6.2. a. Jupiter stuurt Mercurius naar Aeneas (IV, 219-241) p.114	178
6.2. b. Mercurius gehoorzaamt zijn vader (IV, 242-258) p.116	187
6.2. c. Mercurius vaart tegen Aeneas uit (IV, 259-278) p. 118	193
8.1. a. Aeneas vaart langs het eiland van Circe (VII, 5-24) p. 138	200
8.1. b. Aeneas bereikt de monding van de Tiber (VII, 25-36) p. 140	206
8.1. c. De dichter richt zich tot de muze (VII, 37-45) p. 142	210
8.2. a. De Trojanen gebruiken een maaltijd (VII, 107-119) p.144	214
8.2. b. Aeneas verklaart de betekenis van Julius' woorden (VII, 120-134) p.144	218
8.2. c. Een teken uit de hemel (VII, 135-147) p.147	224
Appendix: Over Latijnse scansie	229
Bibliografie	235

LIJST VAN AFKORTINGEN

abl	ablativus
abl abs	ablativus absolutus
abl comp	ablativus comparationis
abl resp	ablativus respectus
abs	absoluut gebruikt
abstr	abstractum
acc	accusativus
acc resp	accusativus respectus
aci	accusativus cum infinitivo
Acl	Accusativus cum Infinitivo
act	actief
adj	adjectivum (<i>bijvoegelijk naamwoord</i>)
adv	adverbium (<i>bijwoord</i>)
afh vr	afhankelijke vraagzin
afk	afkorting
agr	agrarisch(e)
alci	alicui
alcis	alicuius
alg	algemeen
alqa(m)	aliqua(m)
alqd	aliquid
alqm	aliquem
alqo(s)	aliquo(s)
alqs	aliquis
Apul	Apuleius
arch	archaïsch(e)
archit	architectonisch(e)
Att	Attisch(e)
attrib	attribuut/attributief
Aug	Augustus
August	Augustinus
beh	behalve
bew	bewoner
biol	biologisch(e)
botan	botanisch(e)
bz	bijzin
Caes	Caesar
Catull	Catullus

christ	christelijk(e)
Cic	Cicero
conj	conjunctie (<i>voegwoord</i>)
cogn	cognomen (<i>bijnaam</i>)
coll	collectivum/collectief
comb	combinatie
comp	comperativus (<i>vergroten- de trap</i>)
concr	concreet
coni	coniunctivus (<i>aanvoegende wijs</i>)
cons	consonant(isch)
dat	dativus
dat auct	dativus auctoris
dat poss	dativus possessivus
dat obj	dativus object
decl	declinatie (verbuiging)
defect	defectivum (verbum <i>onvolledig werkwoord</i>)
demin	deminutivum (<i>verkleinwoord</i>)
depon	deponens
dir	direct(e)
dir vr	directe vraagzin
dubb	dubbel(e)
eccl	ecclesiastica (<i>werken van kerkelijke schrijvers</i>)
Egypt	Egyptisch(e)
encl	enclitisch (<i>aangesloten met voorgaande woord</i>)
Enn	Ennius
epith	epitheton (<i>adjectivum in vaste combinatie met substantivum gebruikt tot kenschetsing/ver- siering</i>)
Etr	Etruskisch(e)
f	femininum (<i>vrouwelijk</i>)
fem	femininum (<i>vrouwelijk</i>)
Fen	Fenicisch(e)
frequ	frequentativum
filos	filosofisch(e)
fut	futurum

Gall	Gallisch(e)
geest	geestelijk
Gell	Gellius
gen	genitivus
gen attr	genitivus attributivus
gen comp	genitivus comparationis
gen obi	genitivus obiectivus
gen partit	genitivus partitivus
gen poss	genitivus possessivus
geom	geometrisch(e)
gerechtel	gerechtelijk
geringsch	geringschattend
Germ	Germaans(e)
gew	gewoonlijk
Gr	Grieks(e)
gramm	grammaticaal
Hebr	Hebreeuws(e)
Hor	Horatius
iem	iemand
iems	iemands, van iemand
imp	imperativus
impv	imperativus
impf	imperfectum
incoh	incohativum (<i>verbum dat een aanvangende handeling of het overgaan in een andere toestand uitdrukt</i>)
indecl	indeclinabel (<i>onverbuigbaar</i>)
ind	indicativus (<i>aantonende wijs</i>)
indic	indicativus (<i>aantonende wijs</i>)
inf	infinitivus (<i>onbepaalde wijs</i>)
inscr	inscriptie(s)
intens	intensivum
interj	interjectie (<i>tussenwerpsel</i>)
intr	intransitief (<i>onovergankelijk, zonder object</i>)
inw	inwoner(s)
iron	ironisch
Ital	Italisch(e)
jur	juridisch(e)

Juv

Kelt
 Kl. —Azië
 klass
 kom
 kwal
 kwant

Laatl
 Lat
 leenw
 lich
 Liv
 loc
 log
 Lucr

m
 m.
 Macedon
 Mart
 masc
 math
 med.
 med
 med tant
 Mel
 metaf
 meton
 metr
 milit
 Min Fel
 missch
 mnl
 mondel
 mor
 muz
 myth
 mythol

n
 nakom
 naut

Juvenalis

Keltisch(e)
 Klein-Azië
 klassiek
 komedie
 kwalitatief
 kwantitatief

Laatlatijn
 Latijn/Latijns(e)
 leenwoord
 lichamelijk
 Livius
 locativus
 logisch
 Lucretius

masculinum (*mannelijk*)
 met
 Macedonisch(e)
 Martialis
 masculinum (*mannelijk*)
 mathematisch(e)
 medisch(e)
 medium
 medium tantum
 Middeleeuws Latijn
 metaforisch (*overdrachtelijk*)
 metonymisch
 metrisch(e)
 militair(e)
 Minucius Felix
 misschien
 mannelijk(e)
 mondeling
 moreel
 muzika(a)l(e)
 mythisch(e)
 mythologie/mythologisch

neutrum (*onzijdig*)
 nakomeling(en)
 nautisch(e)

nci	nominativus cum infinitivo
Ncl	Nominativus cum Infinitivo
neg	negatief (-ieve)
Nep	Nepos
neutr	neutrum (<i>onzijdig</i>)
niet-lev	niet-levend
niet-klass	niet-klassiek
niet-refl	niet-reflexief
niet-Rom	niet-Romeins(e)
nom	nominativus
nom.	nomen (<i>naamwoord</i>)
NT	Nieuwe Testament
nv	nevenvorm
obj	object (<i>lijdend voorwerp</i>)
onomatop	onomatopeeïsch (<i>klanknabootsend</i>)
onpers	onpersoonlijk(e)
oorspr	oorspronkelijk(e)
openb	openba(a)r(e)
OT	Oude Testament
oudchr	oudchristelijk(e)
Oudital	Ouditalisch(e)
Oudrom	Oudromeins(e)
Ov	Ovidius
p adj	van participium afgeleid
partit	partitivus
pass	passief
patric	patricisch(e)
patron	patronymicum
pc	participium (<i>deelwoord</i>)
pc fut	participium van het futurum
pc pf	participium van het perfectum
pc pr	participium van het praesens
pejor	pejoratief (<i>een ongunstige betekenis hebbend</i>)
pers	persoon
Pers	Persius
persoonl	persoonlijk(e)
personif	personificatie
Perz	Perzisch(e)
Petr	Petronius
pf	perfectum
Phaedr	Phaedrus

pl	pluralis (<i>meervoud</i>)
Plaut	Plautus
pleb	plebeïsch(e)
Plin Mai	Plinius Maior
plin Min	Plinius Minor
plqpf	plusquamperfectum
ppf	plusquamperfectum
plur t	plurale tantum
plur	pluralis (<i>meervoud</i>)
poët	poëtisch
pol	politiek(e)
pos	positivus (<i>stellende trap</i>)
poss	possessivus
post klass	postklassiek
postp	postpositie (<i>achterzetse</i>)
pp	pc van pf van depon
ppp	pc van pass pf
pr	praesens
praes	praesens
praepos	praepositum (<i>voorzetse</i>)
pred	predicatief (-ieve)
preklass	preklassiek
prepos	prepositie (<i>voorzetse</i>)
pron	pronomen (<i>voornaamwoord</i>), pronomia(a)l(e)
pron dem	pronomen demonstrativum (<i>aanwijzend voornaamwoord</i>)
pron indef	pronomen indefinitivum (<i>onbepaald voornaamwoord</i>)
pron interr	pronomen interrogativum (<i>vragend voornaamwoord</i>)
pron pers	pronomen personale (<i>persoonlijk voornaamwoord</i>)
pron poss	pronomen possessivum (<i>bezittelijk voornaamwoord</i>)
pron refl	pronomen reflexivum (<i>wederkerend voornaam-woord</i>)
pron rel	pronomen relativum (<i>betrekkelijk voornaam-woord</i>)
Prop	Propertius
ptc	participium (<i>deelwoord</i>)
ptc fut	participium van het futurum
ptc pf	participium van het perfectum
ptc pr	participium van het praesens

publ	publiek(e)
Pun	Punisch(e)
refl	reflexief (<i>wederkerend</i>)
reg	regeerde
relat	relatief/relatieve
relig	religie/religieus
rel bijz	reatieve (betrekkelijke) bijzin
rel bz	reatieve (betrekkelijke) bijzin
retor	retorisch(e)
Rom	Romeins(e)
Sab	Sabijs(e)
Sall	Sallustius
scheldw	scheldwoord
scherts	schertsend(e)
schriftel	schriftelijk
Sen	Seneca
sg	singularis (<i>enkelvoud</i>)
Spart	Spartaans(e)
sprw	spreekwoord/spreek-woordelijk
subj	subject (<i>onderwerp</i>)
subst	substantivum (<i>zelfstandig-naamwoord</i>)/sub- stantivisch
Suet	Suetonius
sup	supinum
superl	superlativus (<i>overtreffende trap</i>)
sync	gesyncopeerd (<i>in het binnenste van een woord weggelaten klank</i>)
Syr	Syrisch(e)
taalgebr	taalgebruik
Tac	Tacitus
Ter	Terentius
Thrac	Thracië/Thracisch(e)
Tib	Tibullus
tijsadv	bijwoord van tijd
tr	transitief (<i>overgankelijk, met een obj</i>)
trag	tragedie/tragisch
tt	terminus technicus
uitdr	uitdrukking(en)
v	van
Var	Varro

vd	vandaar
v.d.	van de
v.e.	van een
verb	verbum/verba (<i>werkwoord[en]</i>)
Verg	Vergilius
vergl	vergelijking(en)
versch	verschillend
verw	verwant
v.h.	van het
vijandel	vijandelijk
voc	vocativus
voc.	vocaal
vocat	vocativus
volg	volgend(e)
voll	volledig
voorg	voorgrieks(e)
vroegchr	vroegchristelijk(e)
vroegrom	vroegromeins(e)
vrl	vrouwelijk(e)
Vul	Vulgata
wsch	waarschijnlijk

Van Troje naar Italië

HOOFDSTUK 2 AENEAS KOMT IN CARTHAGO AAN

1. **Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris**

$$- \quad \cup \quad \cup - \quad \cup \quad \cup - \quad - - \quad - \quad - \quad \cup \quad \cup - \quad x$$

2. Italiam, fato profugus, Laviniaque venit

—UU— — — U U — — — U U —X

18

3. **litora, multum ille et terris iactatus et alto**

— u u — — — — — u u — x

kusten(**litora**, **acc ntr pl**, **litus**¹, **oris** *n*), nadat hij(**ille**, **nom masc sg**, **ille**, **illa**, **illud** (*gen. sg. illius, poët. meestal illius; dat. sg. illi*) *pron. dem*) veel(**multum**, **adv**, **multum**² *adv. (multus)*) heen en weer was geslingerd(**iactatus**, **nom masc sg**, **ppp**, **iactō**, **iactāre** (*intens. en frequ. v. iacio*), heen en weer drijven, heen en weer slingeren) **zowel(et, conj, et cj. (aaneenrijgend) en, en ook, en verder, en tevens; et ... et zowel ... als ook) over landen(terris, abl fem pl, terra, ae f (torreo, eig. 'het droge')) als(et, conj, et cj. (aaneenrijgend) en, en ook, en verder, en tevens; et ... et zowel ... als ook) op volle zee(alto, abl ntr sg, altus**¹, **a, um**; - *subst. altum, ī n (c) volle zee, het ruime sop*)

4. **vi superum saevae memorem lunonis ob iram;**

— u u — — — u u — — — u u — x

door de macht(**vi**, **abl masc sg**, **vis** *f (sg. acc. vim, abl. vi; plur. nom. en acc. virēs, gen. virium, dat. en abl. viribus)*) van de goden(**superum**, **gen masc pl**, **superus**, **a, um** (*nom. sg. m ook super*) ; - *subst. superī, ōrum en um m (poët.) (a) de goden*), wegens (**ob**, **praepos + acc**, **ob** *prep. m. acc.*) de onverzoenlijke(**memorem**, **acc fem sg**, **memor**, **gen. oris** (*adv. memoriter*) (*vgl. memini*) haatdragend, onverzoenlijk, wrekend [*ira; poena*]) woede(**iram**, **acc fem sg**, **īra**, **ae f**) van de wrede(**saevae**, **gen fem sg**, **saevus**, **a, um** (*adv. -ē, arch. -iter*)) Juno(**lunonis**, **gen fem sg**, **lūnō**, **ōnis** *f dochter v. Saturnus en Rhea, zuster en echtgenote v. Jupiter, huwelijks- en geboortegodin, koningin v.d. hemel (~ Regina), gelijkgesteld met de Gr. godin Hera; beschermgodin voor de vrouw*),

5. **multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,**

— u u — — — — — — — u u — x

en(**et, conj, et cj. (aaneenrijgend) en, en ook, en verder, en tevens**) nadat hij ook(**quoque**, **adv**, **quoque** *adv. (achter, niet-klass. ook vóór het benadrukte woord) (a) net zo, eveneens, ook*) veel(**multa**, **acc ntr pl**, **multus**, **a, um** (*comp. plūrēs, superl. plūrimus; adv. multum, zie daar*) ; - *subst. (a) multī, ōrum m het volk, de grote massa; unus e multis; numerari in multis; (b) multa, ōrum n veel, vele dingen*) door de oorlog(**bello**, **abl ntr sg**, **bellum**, **ī n**) had geleden(**passus**, **nom masc sg**, **ppp**, **patior**, **patī, passus sum**),

totdat(**dum, conj, dum cj.**, (temporeel) (c) (zolang) totdat (zuiver temporeel: m. indic. praes., pf. en fut. exactum; m. finale bijmaak: m. conj. praes. en impf.)) hij een stad(**urbem, acc fem sg, urbs, urbis**) zou stichten(**conderet, 3^e sg coni fin ipf act, con-dō, dere, didī, ditum**),

6. **inferretque deos Latio ; genus unde Latium**

— — — U U — U U — U U — U U — x

en(**que, conj, -que** enclitische cj.) de goden(**deos, acc masc pl, deus, ī m** [nom. plur. dei, dii, dī; gen. plur. deorum en deum; dat. en abl. plur. deis, diis, dīs] (vgl. divus)) naar binnen zou brengen(**inferret, 3^e sg coni fin ipf act, in-ferō, inferre, intulī, illātum**; naar binnen dragen, brengen of werpen, werpen, brengen, zetten in, bij, op (m. in m. acc.; ad; dat.)) in Latium(**Latio, dat ntr sg, Latium, ī n Latium**, oorspr. het gebied tussen Rome en Fidenae, tussen de Tiber en de Pontijnse moerassen (ager Latinus); vaderland v.d. Latijnen, later werd ~ vetus uitgebreid met de gebieden v.d. Aequi, Hernici, Volsci en Aurunci (van de Tiber in het noorden tot Suessa en Sinuessa in het zuiden); meton. = de Latijnen) ; **vanwaar(unde, rel adv, unde** adv. interr. (dir. en afh.) en relat. (v. plaats) vanwaar, waarvandaan, ook = ex, a quo, qua, quibus) het Latijnse(**Latinum, nom ntr sg, Latīnus, a, um** (b) Latijns, Romeins [lingua; litterae Rom. literatuur; poëtae]) **geslacht(genus, nom ntr sg, genus¹, eris n (gigno)) ‘is ontstaan’**

7. **Albanique patres atque altae moenia Romae.**

— — — U U — — — — — UU — x

en(**que, conj, -que** enclitische cj.) de Albaanse(**Albani, nom masc pl, Alba, ae f Alba Longa** de oudste stad in Latium, volgens de legende door Ascanius gebouwd, moederstad v. Rome, op de westelijke helling v.h. Albaanse gebergte (mons Albanus) gelegen; -adj. Albānus, a, um uit Alba, poët. ook Romeins) vaders(**patres, nom masc pl, pater, tris m** [gen. plur. -trum]) en ook(**atque, conj, atque** en ac) de muren(**moenia, nom ntr pl, moenia¹, ium n** (vgl. munio) (stads)muren, vestingwerken [altissima]) van het hoge(**altae, gen fem sg, altus¹, a, um**) Rome(**Romae, gen fem sg, Rōma, ae f** hoofdstad v. Latium, later v.h. Rom. rijk; volgens de overlevering in 753 v. Chr. gesticht; in ieder geval in de tweede helft v.d. 7^e eeuw door de Etrusken als stad gesticht (maar al een nederzetting sinds de 10^e eeuw v. Chr.); bevrijding v.d. Etruskische heerschappij in ca. 500 v. Chr.; nu Rome).

8. **Musa, mihi causas memora, quo numine laeso,**

— u u — — — u u — — — u u — x

Muze(**Musa**, **voc fem sg**, **Mūsa**, ae f (Gr. leenw.) muze, meestal plur. godin(nen) v. kunsten (muziek, dans en dichtkunst iha., zang ihb.) en wetenschappen (de toeschrijving v.d. afzonderlijke uitingen v. kunst en wetenschap aan de in aantal variërende muzen - drie tot negen - wisselt), dochters v. Zeus en Mnemosyne), **vertel**(**memora**, **2° sg impv pr act**, **memorō**, memorāre (memor) vermelden, berichten, uiteenzetten, noemen (m. acc.; de; aci.; afh. vr.)) **mij**(**mihi**, **dat 1° sg**, **ego** en **egō ik** (casus obliqui v.d. stam me: gen. meī, dat. mihi, acc. en abl. mē, arch. mēd)) **de oorzaken**(**causas**, **acc fem pl**, **causa** en **caussa**, ae f), **nadat was beledigd**(**laeso**, **abl abs ntr sg**, **ppp dominant**, **laedō**, laedere, laesī, laesum) **haar goddelijke macht**(**numine**, **abl abs ntr sg**, **nūmen**, inis n (nuo)) **door wat**(**quo**, **abl ntr sg**, **quis¹**, **quid** pron. interr. alg. wie?, wat? (subst.); welk(e)?, wat voor een?) = **door welke belediging van haar goddelijke macht**,

9. **quidve dolens, regina deum tot volvere casus**

— u u — — — u u — — — u u — x

of(**ve**, **conj**, -ve enclitische cj.) **waarover**(**quid**, **acc ntr sg**, **quis¹**, **quid** pron. interr.) **gekwetst**(**dolens**, **nom fem sg**, **ppa**, **doleō**, dolēre, dolui, dolitūrus), **de koningin**(**regina**, **nom fem sg**, **rēgīna**, ae f (rex)) **van de goden**(**deum**, **gen masc pl**, **deus**, ī m (nom. plur. dei, dii, dī; gen. plur. deorum en deum; dat. en abl. plur. deis, diis, dīs) (vgl. divus)) **zovele**(**tot**, **indecl**, **tot indecl**, zoveel) **ongelukken**(**casus**, **acc masc pl**, **cāsus**, ūs m (cado) ongeluk, ongeval; dood) **te doorstaan**(**volvere**, **inf pr act**, **volvō**, volvere, volvī, volūtum wentelen, (laten) rollen, (rond) draaien)

10. **insignem pietate virum, tot adire labores**

— — — u u — u u — u u — x

de man(**virum**, **acc masc sg**, **vir**, virī m (gen. plur. virōrum en [poët.] virum)), **opvallend**(**insignem**, **acc masc sg**, **īsignis**, e (insignio) onderscheiden, kenbaar, opvallend, in het oog vallend; versierd) **door plichtsgevoel**(**pietate**, **abl fem sg**, **pietās**, ātis f (pius) plichtsgevoel, plichtsgetrouw gedrag tegenover goden en mensen), **zovele**(**tot**, **indecl**, **tot indecl**, zoveel) **inspanningen**(**labores**, **acc masc pl**, **labor²** en (arch.) **labōs**, **ōris**

m (labo)) op zich te nemen(adire, inf pr act, ad-eō¹, īre, īi, itum; op zich nemen, trotseren (m. acc. of m. prep.))

11. **impulerit. Tantaene animis caelestibus irae ?**

— U U — — — U U — — — U U — x

heeft bewogen(**impulerit, 3^e sg conī afh vr pf act, im-pellō, pellere, pulī, pulsum (metaf.) aandrijven, aanzetten, bewegen, verleiden tot (m. ut; inf.; in m. acc.; ad) [ad facinus; in fraudem; alqm in fugam; alqm ad societatem belli; ad deditionem]**). ‘Is er’ zo’n grote(**Tantae, nom fem pl, tantus (vgl. tam) adj. a. um**) woede(**irae, nom fem pl, ira, ae-f**) in de harten(**animis, abl masc pl, animus, īm**) van de goden(**caelestibus, abl masc pl, caelestis, e (caelum¹)**; -subst. **caelestēs, ium m en f goden, godheden**) ?(**ne, vraagpartikel, -ne enclitisch vraagpartikel.**)

b. De redenen van Juno’s woede (I, 12-33) p.22

12. **Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)**

— — — U U — U U — U — U — x

Er was(**fuit, 3^e sg ind pf act, sum, esse, fuī, futūrus; als koppelwerkwoord (verbum copulativum) (m. predicaatsnomen in de nom.) zijn**) een voormalige(**antiqua, nom fem sg, antiquus en antīcus, a. um (ante)**) stad(**Urbs, nom fem sg, urbs, urbis f**) [Tyrische(**Tyrii, nom masc pl, Tyrus en -os, īf handelsstad op een eiland voor de Fen. kust (door Alexander in 332 v. Chr. door een dam verbonden met het vasteland), moederstad v. Carthago, nu es-Sur; beroemd door het verven met purper dat daar uitgevonden zou zijn; -adj. Tyrius, a. um (a) Tyrisch, van Tyrus**) kolonisten(**coloni, nom masc pl, colōnus, īm (colo¹)**) bewoonden(**tenuere, 3^e pl ind pf act, teneō, tenēre, tenuī, tentum; een plaats bewonen [eas regiones; iuga montium], zich ophouden, zich bevinden (op een plaats) (m. acc.)) ‘haar’]**

13. **Karthago, Italiam contra Tiberinaque longe**

— — — U U — — — U U — U — x

Carthago(**Karthago, nom fem sg, Carthāgō, inis f stad in N.-Afrika, kolonie v.d. Fen. stad Tyrus, volgens de legende in de 9e eeuw v. Chr. gesticht; in 146 v. Chr. door de Romeinen verwoest**), tegenover(**contra, postpos, contrā prep. m. acc. (soms als postpositie) (v. plaats) tegenover**) Italië(**Italiam, acc fem sg,**

Italia, ae f Italiē), en(que, conj, -que enclitische cj.) de verre(longe, adv, longē adv. v. longus (v. plaats) (a) ver (weg)) Tibernische(Tiberina, acc ntr pl, Tiberis, is m (acc. -im, abl. -i) de rivier de Tiber, die door Rome stroomt, nu de Tevere: (poët.) meton. de riviergod Tiber: - adj. Tiberīnus, a, um, fem. ook Tiberīnis, idis)

14. **ostia, dives opum studiisque asperrima belli**

— UU — U U — U U — — UU — x

mondingen(**ostia, acc ntr pl, ōstium, ī n (os¹) monding v.e. rivier [Tiberinum]), rijk aan(dives, nom fem sg, dives, gen. dīvitis (vgl. dis²) (comp. dīvitior, superl. dīvitissimus) rijk (v. personen) (aan: abl.; gen.) [agris; pecoris; opum aan macht]) **macht(opum, gen fem pl, ops, opis f sg. en plur. macht, kracht, sterkte, vermogen) en(que, conj, -que enclitische cj.)** **zeer woest(asperrima, nom fem sg, suppl, asper, era, erum) door haar passies(studiis, abl ntr pl, studium, ī n (studeo)) voor oorlog(belli, gen obi ntr sg, bellum, ī n)****

15. **quam luno fertur terris magis omnibus unam**

— — — — — UU — UU — x

die(**quam, acc fem sg, quī², quae, quod pron. rel.**), **gezegd wordt=naar men zegt(fertur, 3^e pl ind pr pass + Ncl, ferō, ferre, tulī, lātum; beweren, zeggen; Q haud dubie ferebant zij verklaarden eenduidig: - ferunt (m. aci.) men vertelt, men zegt, het zou zo zijn = fertur en feruntur (m. nci.)), Juno(luno, nom fem sg, Ncl, lūnō, ōnis f dochter v. Saturnus en Rhea, zuster en echtgenote v. Jupiter, huwelijks- en geboortegodin, koningin v.d. hemel (~ Regina), gelijkgesteld met de Gr. godin Hera) **meer(magis, adv, magis adv. (magnus)) dan alle(omnibus, abl comp fem pl, omnis, e) landen(terris, abl comp fem pl, terra, ae f (torreo, eig. 'het droge')) als enige(unam, acc fem sg, ūnus, a, um (gen. ūnīus, poët. ūnīus en ūnī; dat. ūnī) (arch. oīnos, oēnus))****

16. **posthabita coluisse Samo. Hic illius arma,**

— U U — UU — U U — — UU — x

verzorgde(**coluisse, inf pf act, Ncl, colō¹, colere, coluī, cultum**) **nadat Samos(Samo, abl abs fem sg, Samos en -us, ī f eiland voor de Ionische kust met gelijknamige hoofdstad, bekend door wijnbouw en pottenbakkerij; belangrijkste plaats v.d. verering v. Hera met een beroemde tempe) was achtergesteld(posthabita, abl**

abs fem sg, ppp, post-habeō, habēre, habuī, habitum: achterstellen, minder belangrijk vinden (bij, dan: dat.)). **Hier(Hic, adv, hīc² adv. (arch. heic; oorspr. loc. v. hīc¹)) de wapens(arma, nom ntr pl, arma, ōrum_n) van haar(illius, gen fem sg, ille, illa, illud (gen. sg. illius, poët. meestal illius; dat. sg. illi) pron. dem),**

17. **hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse,**

— — — uu — — — uu — u u — x

hier(hic, adv, hīc² adv. (arch. heic; oorspr. loc. v. hīc¹)) was(fuit, 3^o sg ind pf act, sum, esse, fuī, futūrus; als koppelwerkwoord (verbum copulativum) (m. predicaatsnomen in de nom.) zijn) haar wagen(currus, nom masc sg, currus, ūs_m (curro)); de godin(dea, nom fem sg,) dat deze(hoc, acc ntr sg, Acl, hīc¹, haec, hoc (in poëzie ook hīc, hōc) pron. dem. deze, dit) heerschappij(regnum, acc ntr sg, rēgnum, ī_n (rex)) er is(esse, inf pr act, sum, esse, fuī, futūrus; als koppelwerkwoord (verbum copulativum) (m. predicaatsnomen in de nom.) zijn) over volkeren(gentibus, dat ntr pl, gēns, gentis_f (gigno)),

18. **si qua fata sinant, iam tum tenditque foveatque.**

— — —u u — — — — u u — x

als(si, conj, sī en (arch.) s* cj. (in conditionele bijzinnen) (a) als, indien, wanneer, voor het geval dat; - in een zuivere veronderstelling (potentialis) staan hoofd- en bijzin in de conj. praes. of pf: si deus te interroget, quid respondeas?; si quid scriptum sit obscure, de re dubites) op de een of ander manier(qua, adv indef, quā¹ adv. (abl. sg. f v. qui¹, vul aan: viā of parte) (indef.) op de een of andere manier, ergens; > ne qua; si qua) lotsbepalingen(fata, nom ntr pl, fātum, ī_n (fari)) het zouden toelaten(sinant, 3^o pl coni pot pr act, sinō, sinere, sīvī en (arch.) siī, situm (samengetrokken perfectumvormen: sīstī, sīris, sīrit, sīritis, sisse[m]_{e.a.})), toen(tum, adv, tum adv.) al(iam, adv, iam adv.) zowel(que, conj, -que enclitische cj. corresponderend -que ... -que (a) zowel ... als ook) streeft ernaar(tendit, 3^o sg ind pr act, tendō, tendere, tetendī, tentum (en tēnsu[m]) intr.; (metaf.) streven naar, uit zijn op (m. ad; zelden m. ut, ne, inf. of aci.)) als(que, conj, -que enclitische cj. corresponderend -que ... -que (a) zowel ... als ook) koestert 'de wens'(fovet, 3^o sg ind pr act, foveō, fovēre, fōvī, fōtumbegunstigen, bevorderen, koesteren, instandhouden).